

УДК 811.161.2'342.2-028.31(075.2)

Цимбал Тетяна Василівна,
вчителька української мови та літератури вищої категорії,
вчителька-методистка Одеського ліцею №16
Одеської міської ради

УЧИТЕЛЮ-СЛОВЕСНИКУ НА ЗАМІТКУ!
УРОК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ «ПРИГОЛОСНІ ТВЕРДІ, М'ЯКІ ТА ПОМ'ЯКШЕНІ, ДЗВІNKИ
Й ГЛУХІ» ДЛЯ 5 КЛАСУ НУШ

Урок з української мови «Приголосні тверді, м'які та пом'якшені, дзвінки й глухі» для 5 класу нуш розроблено відповідно до чинної модельної навчальної програми «Українська мова. 5–6 класи» (Заболотний О. В., Заболотний В. В. та ін.), що затверджена наказом МОН № 795 від 12.07.2021 року, у якій визначено орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета та види навчальної діяльності учнів.

У конспекті уроку підібрано інтегровані завдання, які спрямовані на розвиток критичного мислення та сприяють зацікавленості здобувачів/здобувачок освіти.

Матеріал уроку можна використати вчителю/вчительці при виборі будь-якої модельної навчальної програми, адже зазначена вище тема вивчається в 5 класі НУШ у розділі «Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія».

За потреби вчитель/вчителька може змінити види робіт чи додати щось, урахувавши індивідуальні здібності учнів/учениць.

Мета: узагальнити відомості про звуки мови, їх призначення; поглибити знання учнів/учениць про тверді, м'які та пом'якшені, дзвінки та глухі приголосні; удосконалити навички вимовляння дзвінків — глухих, м'яких — твердих, пом'якшених приголосних звуків та вміння правильно розрізняти їх у словах; упроваджувати інформаційно-комунікативні технології в освітній процес та комплексний міждисциплінарний підхід (STEAM-освіта); формувати орфоєпічні навички; розвивати логічне мислення, фонематичний слух, пам'ять, культуру усного й писемного мовлення; виховувати повагу до багатства рідної мови.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу

Методи: дослідницький, наочно-дедуктивний, словесно-індивідуальний.

Обладнання: підручник, мультимедійна установка, індивідуальні картки, карта-схема.

Перебіг уроку

*Як дерево починається з кореня,
так слово починається зі звука.*
О. Довгий

I. Емоційне налаштування

ЗАВДАННЯ

Дайте відповіді на питання, використавши ось цю звичайну лінійку.

Поставте ручкою або олівцем відповідні позначки.

- *Котрий у вас зараз урок?*
- *Наскільки був цікавим попередній урок?*
- *Наскільки ви засвоїли тему попереднього уроку?*
- *Наскільки відомою вам є тема сьогоднішнього уроку?*
- *На скільки поділок ви хотіли б пройти вперед під час вивчення теми уроку?*

Бажаю всім вам здобути свою вершину!

Робота біля дошки

ЗАВДАННЯ

Подані слова передайте фонетичною транскрипцією, назвіть у кожному звуку голосні та приголосні. Поділіть слова на склади, поясніть пов'язаність кількості голосних звуків із кількістю складів.

Орел, сокіл, зозуля, горобець, вороння, перепілонька.

Робота з підручником

Опрацювання таблиці «Приголосні звуки». Пояснення вчителя/вчительки

Приголосні звуки бувають *тверді* й *м'які*. У звуковому записі (у транскрипції) м'які приголосні позначають рискою ['].

Тверді приголосні (їх 22)	М'які приголосні (їх 10)
[д], [дз], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [р]	[д'], [дз'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'], [р'] та [й]
а також: а) губні: [б], [п], [в], [м], [ф]; б) шиплячі: [ж], [ч], [ш], [дж]; в) [г], [к], [х], [г].	—

Губні, шиплячі, а також [г], [к], [х], [г] м'якими не бувають, вони можуть бути лише частково м'якими, їх називають *пом'якшеними* (або *напівпом'якшеними*). Для позначення пом'якшення в транскрипції використовують апостроф [']. Пом'якшеними вони стають перед:

- [і]: *білка* [б'ілка], *очі* [оч'і];
- [а], [у], [е], що на письмі позначені буквами *я, ю, є*: *бюро* [б'юро], *кювет* [к'увет].

Приголосні звуки бувають *дзвінкі* та *глухі*.

Звуки	дзвінкі	глухі
Творення	голос + шум	шум
Приклади	[ж], [д], [г] та ін.	[ш], [т], [к] та ін.

Коли вимовляємо дзвінкі приголосні, голосові зв'язки вібрують, а коли глухі — то вони непорушні. Більшість приголосних утворюють пари за дзвінкістю/глухістю:

Дзвінкі	[д]	[д']	[з]	[з']	[ж]	[г]	[г']	[дж]	[дж']	[дз]	[дз']	[ж]	[б]
Глухі	[т]	[т']	[с]	[с']	[ш]	[х]	[к]	[ц]	[ц']	[ш]	[ч]	[п]	[п']

Глухий звук [ф] не має пари за дзвінкістю / глухістю. Звуки [в], [м], [н], [н'], [л], [л'] [р], [р'], [й] (опорна фраза «Ми **в**инили **р**ій») не дзвінкі й не глухі, тому пар за дзвінкістю / глухістю не утворюють.

Зуважте!

Дзвінкі приголосні звуки [дж], [дз], [дж'] позначають двома буквами й дужкою над ними: *джміль* [джм'іл'], *дзига* [дзига], *гедзь* [гедз'].

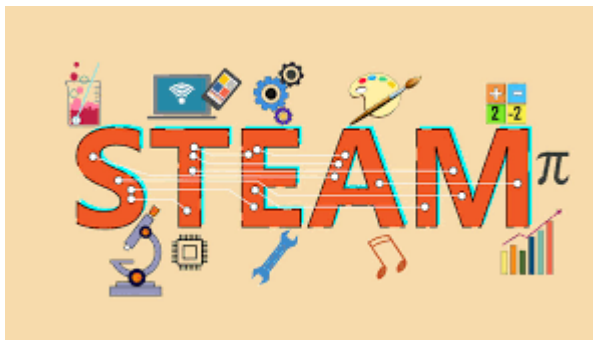
Робота біля дошки

Запишіть речення. У виділених словах назвіть букви. Передайте ці слова фонетичною транскрипцією, у кожному назвіть звуки – голосні та приголосні. Чим відрізняються голосні від приголосних? У кожному слові назвіть дзвінкі й глухі, тверді та м'які приголосні, поясніть, якими буквами на письмі позначається м'якість кожного приголосного звука.

Зразок: [йіжжак].

Їжак їжака голками не зляка. Що сіре, те й вовк, що куце, те й заєць. Заснула щука, та зуби не сплять. У воді стоїть, а води просить. Пішла баба у танець, а за нею горобець (Народна творчість).

ЗАВДАННЯ

Е – engineering (інженерія або технічна творчість);

А – art (мистецтво);

М – mathematics (математика).

Основна мета STEAM-освіти – розвиток творчого мислення, навичок використання інженерного підходу до розв'язання реальних завдань, розуміння важливості дизайну, усвідомлення ролі технології у їхньому вирішенні.

Прочитайте інформаційну довідку про STEAM.

STEAM-освіта – це комплексний міждисциплінарний підхід, який поєднує в собі природничі науки з технологіями, інженерією, мистецтвом і математикою, акцентований на розв'язанні життєвих завдань, де всі предмети взаємопов'язані й інтегровані в єдине ціле.

Складові:

S – science (природничі науки);

T – technology (технології);

ЗАДАЧА: на уроці української мови вчитель/вчителька запропонував (-ла) підготувати лінгвістично-інформаційний стенд «STEAM-освіта». Потрібно намалювати асоціативні малюнки в п'яти комірках: «S», «T», «E», «A», «M».

Обговоріть ідеї представлення інформації за допомогою образів, обміркуйте дизайн.

Попрацюйте в 5 мікрогрупах. Намалюйте колективний асоціативний малюнок: I група – «S», II група – «T», III група – «E», IV група – «A», V група – «M».

ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ:	
м'які [']	пом'якшені [']
<p>1. [Й] завжди м'який звук.</p> <p>2. Усі приголосні, що є у реченні, яке мурчить кіт: "ДЗИРЕ, ДЕ ТИ З'ІСИ ЦІ ЛИНИ?"</p> 	<p>1. Губні [Б, П, В,М,Ф] МАВПА БУФ.</p> <p>2. Шиплячі [Ж, Ч, Ш,ДЖ] ЩЕ ЇЖДЖУ або Жаба Швидко Чимчикує ДЖунглями.</p> <p>3. Задньоязикові [Г,К,Х] Гусак Хитро Кахикнув.</p> <p>4. Глотковий [Г] (Хуга гука).</p>

Уставте малюнок у відповідну комірку: «S», «T», «E», «A», «M».

Прикріпіть наліпки-смайлики до комірок, назви яких містять м'які та пом'якшені приголосні: *природничі науки, технології, інженерія, мистецтво, математика.* Скористайтеся підказкою. Підрахуйте, яку кількість наліпок-смайликів ви прикріпили. Зробіть фонетичний запис цих слів

Підказка

ЗАВДАННЯ

Гідрометцентр сьогодні знову прогнозує опади. З початкових класів ви вже знаєте, що це таке, але, просканувавши QR-код, можете отримати більше цікавої інформації. Кожен вид опадів має своє позначення.

<https://youtu.be/V80p5zTldX4>

Заповніть таблицю, записавши пропущені назви опадів і звуковий запис слів. Знайдіть слова, у яких кількість звуків найбільша, а в яких – найменша.

Умовне позначення	Слово	Транскрипція (звуковий запис)
		
		

		[rosá]- 4б., 4 зв.
		туман
		
		іній

Розвивасмо мовлення

ЗАВДАННЯ

1. Подумайте, що, на вашу думку, належить до культурної спадщини України? Опрацюйте світлини визначних місць. Де саме ви хотіли б побувати й чому?

Собор Святої Софії, м. Київ

Національний музей народної архітектури та побуту України

Руїни стародавнього міста Херсонес

2. Складіть та запишіть речення про культурну спадщину свого рідного краю. Підкресліть у реченні слова, які мають м'які та пом'якшені приголосні.

ЗАВДАННЯ

Прочитайте прохання природи по складах, стрибаючи, як зайчик, з однієї купини на іншу. Запишіть прислів'я, знайдіть слова, що мають лише дзвінкі приголосні

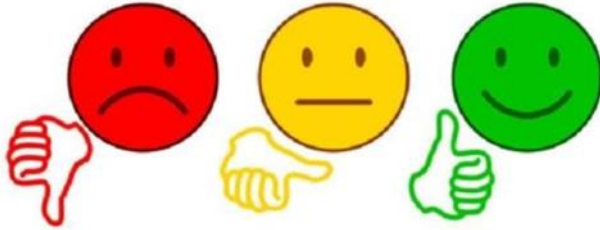
ЕКОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ
І ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

Відповідь: сади дерево змолоду, на старість як знайдеш.

Вправа «Сигнали руками»

Са	знай	де	рість	во	на	ло
1	13	3	11	5	9	7
деш	ди	як	ре	ста	змо	ду
14	2	12	4	10	6	8

ЗАВДАННЯ

<https://cutt.ly/KPRhVu9>

Продемонструйте невербально, наскільки зрозуміли ви матеріал із теми «Приголосні тверді, м'які та пом'якшені, дзвінкі й глухі» («розумію», «частково розумію», «не розумію»).

V. Виконання вправ на закріплення

Робота з підручником

Виконання вправи (за вибором учителя).

ЗАВДАННЯ

Прочитайте скоромовки.

Який приголосний звук часто повторюється у кожній зі скоромовок? Потренуйтеся в швидкій і чіткій вимові приголосних звуків. Стежте за правильною вимовою дзвінких приголосних у кінці слів.

1. Бубоніла діду баба:

- Ой, не дмухай на кульбабу,

Бо з кульбаби полетять

Сто малих кульбабенят

(Народна творчість).

2. Стріла якось скоромовка

На місточку злого вовка.

Скоромовить вовк почав -

Ледь язик не поламав!

(Г. Чубач).

3. Сів шпак на шпаківню,

Заспівав шпак півню:

Ти не вмєш так, як я.

Так, як ти, не вмю я

(Народна творчість).

4. Як дзвінок задзеленчить,

Дзвінко джмелик задзижчить.

Гедзь із джмеликом летить,

Бджолам весело кричить:

«Бджоли, бджоли, бджоленята,

Вилітайте погуляти!»

(Народна творчість).

Самостійна робота

ЗАВДАННЯ

До останнього видання Червоної книги України (2021) занесено 91 вид птахів, на 4 види більше у порівнянні з попереднім виданням (2009). Види наведено у систематичному порядку, вони належать до 12 рядів. Майже 30 видів птахів віднесено до тих, що на межі зникнення.

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВІ
КОМПЕТЕНТНОСТІ

Джерело: <https://sites.google.com/site/plodoovocivnictvoakup/home/zavdanna-no1>

Виконайте арифметичні дії та запишіть назви птахів, занесених до Червоної книги України. Знайдіть та підкресліть слова з м'якими та пом'якшеними приголосними.

Підготуйте дома презентацію про одного із птахів (за бажанням).

ДРОВА – ВА + ХВІСТ – ІСТ + А = _____.

БЕРЕЗА – ЕЗА+КУТЯ – Я = _____.

ШУМ – М + ЛІКАР – Р = _____.

ТЕСТ – СТ+ТЕПЛО – ПЛО+РУКА – А = _____.

ХОБІ – БІ + ХІТИН – ИН + ВАЗА – ЗА = _____.

КАЗКА – КА +ЗАРАЗ – АЗ +КАВА – ВА = _____.

БАЛАДА – ДА +БАНК – К = _____.

ДЕНЬ – НЬ + РИС – С + ХВІСТ = _____.

Відповідь: дрохва, беркут, шуліка, тетерук, хохітва, казарка, балабан, дерихвіст.

ЗАВДАННЯ

Запишіть пари слів, що є відгадками шарад. Поясніть різницю між дзвінкими та глухими приголосними.

З дзвінким усе я заливаю, з глухим на дереві зростаю - (злива - слива)

З дзвінким листочки я скубу, з глухим же - зрізую траву - (коза - коса)

ЗАВДАННЯ

Виконайте завдання в тестовій формі.

1. НЕМАЄ м'якого приголосного звука в слові

А кішка

Б лось

В цуценя

Г заєць

2. НЕМАЄ пом'якшеного приголосного звука в слові

А барвінок

Б піон

В любисток

Г гіацинт

3. Установіть відповідність між характеристикою приголосних і прикладами слів із цими приголосними

Характеристика

1 усі тверді

2 усі м'які

3 тверді та м'які

4 тверді та пом'якшені

Приклад

А Харків, Біла Церква

Б Одеса, Черкаси

В Кілія, Ічня

Г Балаклія, Київ

Д Іллінці

VI. Підсумок уроку. Рефлексія

-У чому полягає відмінність у творенні голосних і приголосних звуків мовлення?

-Яка роль у мові звуків голосних і яка – приголосних?

-Скільки звуків в українській мові? З них голосних? Приголосних?

-Скільки м'яких приголосних в українській мові?

-Які м'які звуки не мають парних серед твердих, але можуть пом'якшуватись перед [i]?

-На які групи поділяються приголосні за участю голосу й шуму?

-Наведіть приклади пар дзвінких та глухих приголосних.

АНАЛІЗУЙМО ВЛАСНЕ «Я»!

Метод «Плюс-мінус-цікаво»

ЗМІСТ ВПРАВИ

У житті нам часто доводиться робити вибір, приймати рішення. Оцініть свою діяльність сьогодні на уроці за допомогою таблиці «Плюс – мінус – цікаво»

Плюс	Мінус	Цікаво
Вау! Я зрадив/ла, коли... Це мені сподобалося! Відчуваю задоволення від...	Упс.. Ну, таке... Це мене засмутило... Є незадоволення від...	Ого! Ух-ти! Це мене здивувало! Хочу ще дізнатися! Хочу спробувати!

ЗАВДАННЯ

Заповніть картку особистісного росту
Feedback (зворотний зв'язок)

Наскільки доступно вчитель / вчителька викладає новий матеріал?	
Які завдання я хотів (-ла) би (б) виконувати на уроках частіше?	
Що найбільше сподобалося на уроці?	
Мої загальні враження від уроку	

VII. Домашнє завдання

Номер параграфу та вправи конкретизує вчитель/вчителька за тим підручником української мови для 5-го класу, за яким працює

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Кабінет Міністрів України. (2020). Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898. Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti>

Міністерство освіти і науки України. (2016). Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи: Ухвалено рішенням колегії МОН України від 27.10.2016 р. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Бутурлим, Т., Король, Л., Немировська, Н., Турик, І., & Харитоновна, А. (2022). Органайзер учителя Нової української школи (компетентнісно-діяльнісний підхід до викладання української мови в 5 класі): навчально-методичний посібник (Т. Бутурлим, Ред.). Ніжин: Школа успіху.

Заболотний, О., Заболотний, В., та інші. (2021). Українська мова. 5-6 класи: модельна навчальна програма. Наказ МОН України від 12.07.2021 р. №795. https://osvita.ua/doc/files/news/830/83075/Ukr_mova_5-6-kl_Zabolotnyy_ta_in_14_07_1_1.pdf

Цимбал, Т. (2021). Інтеграція на уроках української мови: навчально-методичний посібник. Одеса: Астропринт.

Як креативно отримати зворотний зв'язок на уроці? (2024). TeachHub. <https://teach-hub.com/zvorotnij-zvyazok-na-urotsi/> (дата звернення: 26.06.2024).

21 ідея для мотивації учнів. (2024). Основа. <https://osnova.com.ua/21-ideya-dlya-motivatsii-uchniv-vid-teachthought-staff/> (дата звернення: 26.06.2024)

Дата надходження до редакції 22.04.2024

© Цимбал Т.В., 2024